

Quan el monstre es diu Barbablava
Quando o monstro se chama Barba Azul
When the monster is called Bluebeard

Maria de la Pau JANER¹

Resum: L'article analitza les arrels medievals del conte Barbe-Bleue de Perrault, personatge misteriós i ambigu, a partir de les diverses versions recollides de la tradició oral en llocs diversos d'Europa i d'Amèrica Llatina. S'estudia el paper de cada un dels personatges, especialment el de l'heroïna, capaç de transgredir les prohibicions del monstre, ocult sota una aparença afable. Se cerquen antecedents històrics en la tradició medieval, tant en la narrativa: els contes i les llegendes, com en el romancer. Es fa referència al simbolisme del color blau i als orígens de la maldat d'aquest personatge complex. També és analitzat el conte com l'explica Perrault i s'hi destaquen aquells elements que l'autor afegí a la versió o a les versions populars que havia pogut escoltar. Cal destacar l'esforç de conferir a la història un realisme que l'acosta a les inquietuds de la societat del seu temps i com en va suprimir quasi tots els elements màgics que contenien les versions populars, encara que, malgrat el perill de trivialitzar-lo, el conte manté la brutalitat i la duresa de les versions antigues.

Abstract: This paper provides a general overview of one of the figures of sixteenth century Valencian literature, Bernat Català de Valeriola, and his lesser well-known diary, one of the best examples of the Valencian memorialistic works of that period.

Paraules clau: Barbablava – Contes de l'espòs assassí –, La cambra prohibida – El marit monstuós – La transgressió – El fals viatge – Perrault.

---

¹ Professora Titular al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de les Illes Balears (UIB). Site: <https://www.uib.es>. E-mail: mpaujaner@gmail.com.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

Keywords: Bluebeard – 'Tales husband killer – Chamber prohibited – 'The husband monstrous – 'Transgression – False travel – Perrault.

ENVIADO: 10.10.2015

ACEPTADO: 10.12.2015

***

I. Barbablava: On es concentren les velles pors

Complex i ambigu, Barbablava és un personatge singular. El misteriós i enigmàtic cavaller apareix en diverses rondalles meravelloses d'arreu d'Europa la versió de les quals més coneguda és la que recollí Perrault (1989: 257-262) de la tradició oral i publicà l'any 1697; però Barbablava mai no és l'heroi de la història que ens relata les seves aventures i els seus crims, sinó que sempre és el personatge femení el que esdevé la protagonista, decidida i capaç de transgredir les prohibicions del monstre.

El monstre representa les forces del mal, ocultes sota una aparença afable que sovint el fa parèixer més humà. Ell és l'agressor, encara que amb la seva habilitat emmascari el caràcter maligne i desfiguri la crueltat. La unió de la parella, emperò, no és mai l'acció que tanca o clou la història, sinó que esdevé el punt de partida de les tribulacions i la dissort de la dona que, sense saber-ho, s'ha casat o ha anat a conviure amb un monstre. Cal remarcar que totes les versions giren entorn d'ell i ens parlen de la seva salvatgia. Aquest instint salvatge esdevé el centre o l'eix de la seva acció. Es tracta d'un personatge sense nom –ho és en la versió de Perrault-, la qual cosa el fa diferent de la majoria d'herois que protagonitzen les rondalles meravelloses. Perrault va recollir-lo de la tradició oral i el va recrear en l'escriptura. Però cal subratllar la universalitat del conte, per les múltiples versions que han pogut recollir-se.

Paul Delarue (1957: 197-198) ha trobat el tema de Barbablava en un romanç popular d'origen medieval: *Reanaud le Tuer des femmes*. Es tracta d'una balada molt coneguda a l'oest d'Europa on el cavaller protagonista és l'assassí de les seves successives esposes; però la darrera li parà un parany i desemmascararà la seva crueltat. En una altra cançó francesa tornam a trobar alguns paral·lelismes amb el tema que ens ocupa. Es tracta de *La Maumariée vengée par ses frères* de la qual en coneixem una versió en llegua d'oc i una altra

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

en llengua d'oïl. Diu Velay-Vallantin tot referint-se a les concordances que es troben entre la cançó i el conte:

Les musicologues ont noté le voisinage thématique du conte et de la chanson, mais la variante d'oc ne présente que des épisodes proches du conte, en particulier le meurtre vengeur du mari tortionnaire par les frères, et la privation de motifs essentiels, ceux de la chambre interdite et des mobiles des assassinats. (VELAY-VALLANTIN, 1992: 51)

Un dels elements, potser el més essencial, que diferencia el conte de la cançó és que a aquesta hi apareix un motiu que no trobam en cap versió del conte: l'infant assassinat pel pare, després que l'hagi pres dels braços de la mare.

Però cal que ens preguntem sobre l'origen de Barbablava. És probable que des de temps molt antics, s'hagi contat la història d'un home poderós, assassí de donzelles, el més malvat que hom hagi pogut imaginar mai. Llavors la història cruel de Barbablava devia formar part de la memòria col·lectiva i els seus crims devien explicar-se en veu baixa. La idea del monstre personificat en un home degué introduir-se, segons Jung (1997: 189) en l'inconscient de la dona.

Però quines són les fonts d'aquesta història? En primer lloc cal destacar un dels personatges històrics més cruels alhora que cal accentuar la seva condició de monstre: Gilles de Rais, noble bretó medieval, assassí d'infants i criminal.

Però Gilles de Rais també representa la fascinació que desperta l'horror. Els seus crims —mai no hem sabut si eren certs—, fascinaren els seus contemporanis, llavors els historiadors i els escriptors. Cal dir que l'associació de Gilles de Rais amb Barbablava ens ha vingut d'enrere, però també podria esser una fascinació romàntica. En escriure la seva biografia, l'abat Eugène de Boissard, publicada a París l'any 1886, insisteix a dir que el protagonista de la història que conta porta la barba blava. Podríem assegurar que l'abat biògraf s'inscriu en una tradició que extreu del poble i que barreja ambdós personatges:

La synthèse paraît ici définitivement établie entre les deux histoires: plus exactement, il s'agit de souvenirs de deux histoires, celle de Gilles de Rais et celle de Barbe-Bleu. L'effort de mémorisation a donné un nouveau récit. (VELAY-VALLANTIN, 1992: 101)

El conte de Barbablava és molt més antic que el personatge històric al qual la tradició popular ha fet referència: Gilles de Rais fou acusat l'any 1440 d'haver assassinat devers cent-cinquanta infants, i no és estrany que la memòria popular hagi identificat ambdues figures: la de l'assassí històric i la del marit monstruós dels relats tradicionals. És d'aquesta manera que la ficció adquireix una dimensió real, perquè situa el personatge mil voltes recontat en un context històric. Encara avui a Bretanya, el personatge històric de Gilles de Rais és conegut popularment amb el nom de Barbablava i la tradició atribueix la propietat dels castells sense senyor conegut a aquest noble. Els relats populars no han oblidat els seus crims:

L'abbé Boissard a voulu voir comme source de Barbe-Bleu Gilles de Rais et les légendes locales qui se sont constituées par la suite sur ses crimes. Il est vrai que dans l'ouest de la France, le conte de Barbe-Bleu est souvent localisé dans les châteaux qui lui ont appartenu ou que l'on lui attribue. Mais Gilles de Rais a mis à mort un grand nombre d'enfants, au cours de pratiques de sorcellerie ce qui, somme toute, nous éloigne beaucoup de l'univers sémantique du récit de Barbe-Bleu. C'est probablement la légende, plus tardive, qui a emprunté son nom au conte. (SIMONSEN, 1992: 68)

De la mateixa manera ha succeït a Mallorca amb un altre heroi també maligne i pervers: el comte Arnau. En el procés d'adaptació a l'illa, els versos populars i la tradició del comte Arnau s'ajuntaren a un altre personatge històric. També en aquest cas les dues figures, la llegendària i la històrica s'identificaren en la memòria del poble. El personatge històric era el senyor Ramon Safortesa Pacs-Fuster de Villalonga i Nét, comte de Santa Maria de Formiguera i senyor de les antigues cavalleries d'Hero, Santa Margalida, Alcudiola, Maria, Puigblanc, Castellet i Tanca, nascut dia 15 d'agost de 1627 i mort dia 25 d'octubre de 1694. (ROMEU, 2003), (VALRIU I VIBOT, 2013) El caràcter maliciós d'aquest noble, que subjuguà i maltractà el poble, li valgué el sobrenom de Mal. Llavors fou el poble qui li aplicà la cançó i la llegenda del comte Arnau.

D'altra banda, un altre personatge llegendari - el comte Cômor, d'origen bretó- ha estat considerat la figura que serví per a la creació de Barbablava. Pierre Saintives ha puntualitzat aquesta tesi:

On a tente aussi et sans plus de raison d'identifier Barbe-Bleu avec un roi breton du VI siècle, nommé Cummar ou Comorre, qui aurait épousé Sainte

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

Tryphime, fille d'un duc de Vannes. Des peintures à fresque que l'on a retrouvées dans une chapelle de Morbihan reproduisent, dit-on, cette histoire dants tous les détails. (SAINTYVES, 1987: 104)

A la capella de Saint-Nicolas-des Eux, a Bretanya, hi ha unes pintures que representen la vida de santa Tryphine, la llegenda de la qual apareix l'any 1531 a les *Grandes Chroniques* d'Alain Bouchard. A les pintures de la capella podem veure la santa, filla del duc de Vannes, esposa d'un noble bretó a la qual l'espòs, a punt de partir del castell, entrega una clau. Les pintures que segueixen mostren la santa que entra a la cambra i troba penjades les set dones que la precediren.

Llavors trobam representat l'interrogatori a què la sotmet el marit, amenaçador, mentre ella suplica a la germana, que guaita per una finestra, que l'ajudi. Finalment, l'espòs mata la dona, però sant Gildàs, al qual els germans d'ella han demanat ajut, la ressuscita. La llegenda que recull Bouchard encara és més explícita: Cômor havia fet matar les seves esposes i, per aquesta raó, el duc de Vannes no accepta que es casi amb la seva filla Tryphine.

Però, tanmateix, arriba a consentir-hi, en recordar la promesa que li havia fet sant Gildas de protegir-la. A la capella, on hi ha les tombes de les mortes, els fantasmes d'aquestes li apareixen per advertir-la que Cômor té el costum de matar les seves dones quan s'assabenta que estan embarassades. Ella ho està, però les aparegudes li entreguen una sèrie d'objectes que la protegiran. Tryphine s'escapa a un bosc on és descoberta pel marit, que li talla el cap sense pietat. Dolgut, el pare acudeix a sant Gildas i li demana que compleixi la seva promesa. Gildas acull el cadàver de la jove i prega a Déu perquè la ressusciti. Llavors Tryphine entra en un convent i l'infant, passats els anys, cau assassinat pel propi pare. La llegenda de santa Tryphine és un relat hagiogràfic que s'aparta del conte perquè l'heroïna, morta pel marit monstros, ressuscita gràcies a la intervenció d'un sant.

Probablement, el menyspreu cap al matrimoni, contràriament al que succeeix gairebé sempre a les rondalles meravelloses on els enamorats desitgen viure molts d'anys per fruit del seu amor, és una influència dels càtars. S'enalteix la passió que fa patir i, potser per aquesta mateixa raó, la poesia dels trobadors és sovint un himne a l'amor dissortat, sempre insatisfet, que troba la seva plenitud fora del matrimoni.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

De forma contrària, als contes antics, el matrimoni representa la unió definitiva de la parella que protagonitza la història i esdevé el vincle que porta els enamorats a la felicitat durable, sense límits. A la història de Barbablava, en canvi, el matrimoni esdevé un fals matrimoni i no tanca el relat, sinó que el recomença una vegada i altra. Amb cada nou casament, l'heroi repeteix el mateix ritual: un ritual de terror i mort. Sense cap escrúpol farà que les seves esposes, una rere l'altra, morin i es tornarà a maridar, i reiniciarà el cicle. Els successius casaments configuren un cicle de destrucció i desventura.

Però a l'interior d'aquest cicle, l'heroïna transgredirà la prohibició i iniciarà el camí de l'alliberament. Aquí l'alcova, que hauria d'esser l'espai del plaer, es transforma en una cambra mortuòria, un habitatge utilitzat com a dipòsit de cadàvers, el lloc on s'oculten els testimonis dels crims. Cal recordar que, a la majoria de les versions del conte, les parets de l'habitació prohibida estan cobertes amb els cadàvers de les esposes assassinades. El castell és lúgubre, infernal.

Llavors, el matrimoni és la porta que condueix la dona a la mort. El desig de Barbablava no mena al sexe, sinó a l'experiència del crim, a l'obsessió per la crueltat. Assassí de les joves esposes, viu reclòs en un palau, amagat del món. Al conte de Perrault, aquest estrany i misteriós senyor es diu Barbablava. No és un tret gaire freqüent i el fet del color de la barba ens fa pensar en l'excepcionalitat del personatge. Rere la barba blava de l'home, s'amaga la bèstia. I el blau potser és un dels trets del misteri: "Col misterio, che è l'essenza del blu, Picasso esprimeva la tristezza della vita in immagini di mendicanti e vagabondi, come quelli che vedeva a Barcelona... Blu è la barba di Barbablù..." (ALESSANDRI, 1992: 39)

És el color de la barba el que fa visible la criminalitat i la malvolença del marit:

La couleur de la barbe devient alors l'indice visible de la roture du mari: barbe bleue n'est pas sang bleu. Le bleu est un couleur ambivalente. Dès le XIIIe siècle, le bleu opère un véritable raz de marée dans le plus grande partie de l'Europe occidentale. (VELAY-VALLANTIN, 1992: 70)

Però la barba no és mai de color blau. Ens la podríem imaginar, si ens esforçàssim a cercar-ne una interpretació simbòlica, tan obscura que semblaria blava. Obscura com l'ànima del protagonista del conte, fosca com una nit

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

sense estels. També la cambra prohibida, la que amaga els crims del cavaller, devia esser obscura. Com és obscura la sang que n'omple les parets. ...su barba azul le diferencia del común de los mortales. Ella le vale la antipatía general. Ahora bien, ¿por qué es azul su barba? (ROUSSEAU, 1994: 137)

Però tornem a la pregunta: Qui és Barbablava? Sovint es destaca que es tracta d'un noble cavaller:

Cet homme est riche; il est vain; il est barbe bleue, c'est la marque caractéristique du diable. Cet auteur de tous nos maux ne peut avoir une barbe comme l'ont les hommes; elle doit être bleue, car le diable, qui, sous le forme d'un serpent, tentait Ève dans le paradis, avait une couleur bleuâtre. (CALMET, 1991: 48)

A quasi totes les variants del conte, però no a la de Perrault en què se subratlla l'origen burgès del protagonista, Barbablava és un noble cavaller que pertany a l'aristocràcia i habita en un castell del qual és únic senyor. És en aquest castell, un indret d'iniciació per a la dona, on serà reclosa i on farà descobriments terribles: l'encontre amb la mort que porta implícita la transgressió del que li és prohibit.

Gairebé sempre, excepte en algunes contades excepcions, s'especifica la naturalesa de l'origen aristòcrata del protagonista i, encara que pugui haver-hi variacions, es tracta sempre d'un origen privilegiat. Serà definit com un cavaller, un príncep, el fill d'un gran emperador, un comte, un rei. Tant és, perquè el que importa és subratllar l'alta naixença, la categoria del seu llinatge i condició. A vegades, la condició de noble senyor no s'especifica de manera explícita, sinó que se subratlla quan el relat insisteix a destacar l'enorme poder d'aquest home, la riquesa que posseeix i que omple les estances del castell.

El fet que sigui un home d'alta condició social i que tingui la barba de color blau són dues circumstàncies entre les quals podem establir una certa relació. D'ençà del segle XIII, el color blau es fa servir a Europa per designar una classe social o un estament. Es converteix en el color emblemàtic que representa el poder real en una part d'Occident. L'expressió "sang blava" era signe de noblesa i d'alta condició social.

No obstant, alguns autors han subratllat els orígens plebeus del Barbablava de Perrault, perquè és un home la fortuna del qual procedeix dels successius casaments. I, amuntegada per la via del crim, necessita amagar-ne la causa: la

cambrà prohibida, que conté el testimoni dels seus actes monstruosos, esdevindrà la metàfora amb què encobreix el seu secret d'enriquiment i mort. Potser aquí rau la causa del color blau: el color que, normalment, s'associa a la noble condició, esdevé un signe d'infàmia per al plebeu: "Barbe-bleue, en refusant de raser sa barbe, accepte pleinement d'apparaître pour ce qu'il est, un individu singulier en marge de la communauté". (APOSTOLIDÈS, 1991: 187)

Aquells que escoltaven la relació del conte per la via de l'oralitat, igualment que aquells altres que el llegien a les pàgines d'un llibre, intuïen que la barba blava era una marca del diable de la qual el personatge no es pot desprendre, malgrat l'aversion que inspira en aquells que el coneixen. Porta, doncs, escrit en el rostre l'estigma del seu pacte ocult amb el Mal. I el blau serveix per accentuar el misteri de perversió que envolta el personatge, com si portàs el signe de la culpa escrit a la cara i del qual no li és possible fugir. És la representació del diable? S'apropa a les dones amb la intenció de seduir-les, de la mateixa manera que seduí Eva al Paradís en oferir-li la poma proscriu. Seria eficaç referir-nos a l'absència del rostre que la barba cobreix.

Per tant, es tracta d'una barba que, en dissimular l'autèntic rostre, exerceix la funció de màscara: una màscara que pretén encobrir el caràcter malvat del personatge. En altres terres, fora de França, on la influència de la versió de Perrault és menys poderosa, el personatge adopta formes diverses i el misteri és, sovint, substituït per l'horror.

Llavors podem trobar-nos amb un personatge que menja cadàvers o obliga les seves presoneres a menjar-ne. Arribat aquest punt, no pot estranyar-nos que de devorador de carn humana passi a transformar-se en vampir. Ens trobam amb dos personatges extremadament propers.

A mesura que ens allunyam de la versió de Perrault, ens trobarem amb una llarga sèrie de monstres, en l'intent d'adequar l'aspecte físic i l'ànima del personatge a la seva naturalesa maligna, encara que desproveïda de la força misteriosa que posseeix el de Perrault. Pot ser un mariscal de França, un rei bretó, un vampir, un gegant, un animal, un diable..., sempre un ésser monstruós. En el camí de les seves metamorfosis, Barbablava no tornarà a ésser el senyor de Perrault i, en adoptar la figura del diable, haurem de reconèixer les influències del cristianisme, quan el personatge esdevé una

figura demoníaca el nom de la qual en alguna ocasió serà Llucifer o, simplement, diable. En identificar-se amb la figura que significa el Mal en majúscula, esdevé la mateixa naturalesa del Mal: l'espòs assassí que concentra les pors més horribles.

Aleshores en el vocabulari d'aquestes versions trobarem paraules que procedeixen del cristianisme: el castell és descrit com un infern, la cambra prohibida és un braser que crema, la representació del foc de l'infern. El final, en totes les versions, és tràgic, però la mort de Barbablava procurarà l'alliberament de l'heroïna, la qual cosa serà el seu triomf. El final de l'heroi serà la seva mort, que el destrueix en lloc de salvar-lo com a heroi: no una mort que regenera, sinó que destrueix definitivament el monstre.

Aquesta és la clau del relat: no hi ha cap possibilitat de salvació. Torturador de les dones que cauen en la seva xarxa i torturat ell mateix, Barbablava és un personatge complex. És malvat i res no hi ha que pugui redimir-lo, però la seva maldat permet que la dona avanci pel camí de la maduresa i s'encari amb els terrors profunds de l'ésser humà, aquells que la memòria col·lectiva ha concretat en ogres, diables i dracs, serpents i minotaures. Barbablava és entre ells, al punt on es concentren les nostres pors.

II. Barbablava en els contes de Perrault

Sabem que un conte –i especialment els contes de tradició oral– és fet d'un univers de símbols. Un conjunt d'elements carregat de significacions que l'oiient o el lector haurà de reconèixer i atribuir sentit. És segur que Perrault va extreure de la memòria col·lectiva els elements que feren possible la creació de Barbablava. Marc Soriano, gran coneixedor dels contes de Perrault (SORIANO, 1977) adverteix que gairebé totes les variants recollides a França poden situar-se en un d'aquests tres esquemes:

A) Tres germanes són raptades successivament per un monstre. Desobeeixen la seva ordre o vulneren una prohibició i descobreixen el secret de la cambra prohibida. Una cambra que amaga les víctimes del monstre. Les dues primeres moren a mans de l'home que les té presoneres i, només la tercera, aconseguirà retornar les germanes a la vida i destruir el monstre;

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

B) L'esquema es repeteix, gairebé de forma idèntica. L'única diferència consisteix en què l'heroïna no se salva per ella mateixa, sinó que són els seus germans i parents que l'alliberen del poder del monstre;

C) Configuren el bloc de la tercera base argumental aquell grup de variants que mostren una forta influència del cristianisme. Ha desaparegut la cambra prohibida i la història se centra en les desventures de les germanes presoneres d'un ésser diabòlic, que són finalment salvades per la intervenció d'éssers celestials.

El conte de Perrault forma part del segon grup i és molt fidel als elements recollits de la tradició. La primera versió és de l'any 1695 i la segona, que ofereix el text revisat, és de 1697. Aquesta segona versió desenvolupa algunes seqüències, les matisa i n'explica el contingut. N'abreuja algunes altres. Es tracta de l'adaptació escrita d'un text que procedia de l'oralitat. Hem de pensar que deu haver-hi un gran esforç de síntesi, en un relat breu que condensa una història intensament dramàtica. Encara que és evident que Perrault recollí els materials de què se serveix de la tradició oral, cal remarcar que el seu conte conté abundants elements propis de l'autor que s'allunyen de les fonts primigènies:

Les contes de Perrault témoignent fidèlement de ces traditions: dans le Même temps, ils les modernisent, les trahissent quelque fois par quelque détail emprunté au Grand Siècle que les lecteurs d'aujourd'hui confondent avec le motif folklorique. (ROQUES, 1992: 105)

Perrault, que escriu els seus contes quan el gènere ja era ben acceptat, probablement va conèixer, a més dels reculls francesos, aquells altres vinguts d'Itàlia –*Le piacevoli notti*, de Straparola (1550-1553), *Lo Cunto de Li Cunti*, de Gimbatista Basile (1634-1636), etc.–, que marcaren la línia que havia de prendre el seu recull. Sovint, i és probable que així succeís, els primers que publicaren aplecs de contes antics, recollits de la tradició oral i reescrits de bell nou, els havien recaptat de les persones que tenien al seu servei i que procedien de les classes populars.

...en particulier, les gouvernantes et les nourrices à qui incombait, dans une certaine mesure, l'éducation des enfants en bas âge –et cela en province, loin de Paris, centre attractif du pouvoir et de l'argent, où gravitaient ceux qui “faisaient”

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

les succès littéraires mondaines. C'est ainsi que les auteurs des contes les ont introduits sur la scène des salons galants parisiens: ils restituaient sous une autre forme les contes qu'ils tenaient de leur enfance et du peuple. (MOREY, 1978: 20)

Perrault va escriure'ls, perquè servissin d'entreteniment i diversió a la gent de la cort. A vegades, es decanta per la simplificació i els afegeix una certa visió satírica, àdhuc una conclusió moralitzant. Tanmateix, aquelles rondalles es varen difondre arreu d'Europa, despertaren un interès notable i estimularen altres autors que, igualment, es dedicaren a la recopilació de contes meravellosos.

Des de la perspectiva de les estratègies narratives, el Barba Blava de Perrault és menys complex que altres variants europees del conte de l'espòs sanguinari: En reconstruir el relat de Barba Blava, Perrault es preocupa, sobretot, de configurar un conte admonitori que cerca advertir d'algun perill: una heroïna abandona la casa familiar, vulnera una prohibició i cau a les mans d'un adversari cruel, mor o se salva en l'últim moment. És per això que la versió de Perrault ha de relacionar-se amb els contes que ens adverteixen dels perills de casar-se amb un monstre.

Les aportacions de Perrault a aquesta història són diverses i algunes d'elles afecten la mateixa estructura del relat. Als contes recollits a Europa que pertanyen al tipus 312 de la classificació d'Arne-Thompson-Uther, (2004) tres germanes són presoneres d'un ésser fabulós, que no és humà i amb les quals vol casar-se. Aquesta dimensió mítica –l'animal fabulós– és absent al Barba Blava de Perrault, que crea un heroi humà, però malvat i assassí i la unió amb el qual resultarà terrible, encara que Perrault s'esforça a disfressar l'horror als ulls de la jove. Ella, a qui atemoria Barba Blava, es deixa seduir per la gentilesa aparent d'aquell que la pretén o es deixa emportar per la conveniència del casament, fins que arriba a pensar que no és tan estrany el color de la barba.

Le caractère véritablement aberrant de Barbe-Bleue, c'est qu'il n'est pas gentilhomme: il n'a pas de naissance, pas de famille connue, pas d'héritier, pas de nom; alors que la mère de l'héroïne est "dame de qualité". Mais il a, jusqu'au mariage du moins, un comportement de gentilhomme. Bien qu'il soit immensément riche, ses richesses n'ont pas la dimension irréelle et mythique

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

des nains ou des dragons légendaires; et Barbe-Bleue les emploie exactement aux dépenses somptuaires de meubles, de vaisselle et d'équipage qui conviennent à un honnête homme; et il fait sa cour en multipliant les divertissements mondains. (SIMONSEN, 1992: 70)

Podríem dir que el conte de Perrault conté alguns elements propis de la novel·la burgesa de l'època: la filla d'una dama d'alt estament, però sense diners aconsegueix una fortuna per a la seva família per mitjà d'un bon casori. Al final de la història, quan ja és vídua, aconsegueix per als seus germans una millora social considerable. Casa la germana i es casa ella mateixa tot fent bon ús dels diners heretats del marit.

A més dels elements novel·lístics, hi trobarem referències ideològiques pròpies de la classe dominant. Cal pensar, també, en la descripció de les riqueses de Barbablava i en els divertiments i les festes que organitza a fi de guanyar-se la voluntat de l'heroïna. Però aquests elements alleugereixen, o potser omplen de frivolitat, el tema de fons del relat: les noces que porten a la mort. Podríem dir que el conte de Perrault conta una història imaginària, tot partint d'una sèrie d'elements, tant per la forma com per l'ambientació, realistes.

A les versions recollides de la tradició oral l'heroïna, en adonar-se del perill de mort en què es troba, demana l'ajut dels seus familiars, però ho fa per mitjà d'un auxiliar que, sovint, és un animal: pot esser un ocell missatger, un gos, etc. Perrault elimina l'auxili de l'animal missatger —un tret meravellós—, potser per dotar la història de major versemblança o, també podria esser, per accentuar el caire dramàtic de la història, tot suprimint-ne els elements màgics. Però probablement, en lloc d'augmentar-ne el dramatisme, l'afebleix de manera considerable: “En l'éliminant, le conteur au lieu d'augmenter la vraisemblance de l'histoire, l'affablit. Il menace dangereusement aussi la progression dramatique du récit”. (SORIANO, 1977: 164)

Els germans havien anunciat la seva visita. Aquest fet és molt menys dramàtic que si la vinguda dels germans és incerta, perquè depèn de la capacitat d'un animal quasi insignificant, però extraordinari, de transmetre la demanda d'auxili. Serà, llavors, l'atzar el que farà que els germans arribin en el moment just. Perrault també modifica el tema de la cambra prohibida i racionalitza la prohibició, la qual cosa trenca el caire misteriós del relat.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

Simplifica els elements màgics que trobam en les versions recollides de la tradició popular: Barbablava és aparentment un home honorable que no evidencia el seu caràcter monstruós, tot i que sabem que es tracta d'un personatge malvat que posa paranys a les seves dones, i exhibeix les riqueses i les maneres gentils per tal de convèncer-les d'acceptar-lo en matrimoni.

D'altra banda Perrault elabora una actualització del conte, que adapta als gustos i a les modes del seu temps: "La Barbe-Bleue possède des maisons à la ville et à la campagne, des carrosses, de la vaisselle d'or et d'argent, des miroirs et des sofas, c'est-à-dire le dernier mot du confort et du luxe en cette fin de XVIIe siècle". (SAINTYVES, 1987: 325)

Cal fixar-nos en què un dels germans de l'heroïna és *mousquetaire* i l'altre *dragon*, la qual cosa desorganitza el relat tradicional on l'heroïna és sempre la més petita de tres germanes. Ara només seran dues, Anna, la major, i l'heroïna, a més dels dos germans. Suprimeix l'episodi en què Barbablava, quan ha descobert que la jove heroïna ha vulnerat la prohibició, li ordena que es vesteixi amb el vestit de núvia. Llavors, i per ajornar l'hora de la mort, cada vegada que el marit la crida amb impaciència, ella enumera cada una de les peces de roba.

El Barbablava que crea Perrault és, en una època en què el model d'home honest exigia dissimular o encobrir tot el que portàs un tret diferenciador, un personatge singular. Aquesta singularitat apareix reflectida en el seu rostre: la barba de color blau. Una barba que el diferencia dels altres homes i que omple d'espant i de desconfiança les dones que el coneixen. Així, el seu aspecte adquireix un caire terrorífic. No se'n saben gaires coses, d'aquest home que inspira terror i espant.

Se sap que s'ha casat moltes vegades i que les seves esposes han desaparegut de forma misteriosa. Però no en coneixem l'origen social, només que posseeix enormes riqueses. Igualment que el diable, el qual apareix sovint com un senyor ric i poderós de qui ningú no sap d'on ha vingut. Però les dones que s'acosten a ell experimenten una curiosa barreja d'atracció i de repulsió alhora. Ell utilitza aquest poder de seducció per guanyar-se la voluntat de l'heroïna. No plany ni el temps ni els diners amb la intenció d'organitzar festes i saraus per a la jove que pretén i la seva germana.

El Barbablava de Perrault és, segons Bruno Bettelheim (1977: 421) el més monstruós i salvatge dels esposos que apareixen a les rondalles meravelloses. Però diu que, en fer la seva versió, Perrault féu que el conte deixàs d'esser un conte meravellós. L'únic element màgic que podem trobar-hi és la marca inesborrable de sang sobre la clau de la cambra prohibida, però el que resta s'assembla més a un relat de terror. Hem de destacar, encara, els temes de la prohibició i de la curiositat femenina. Quan el marit entrega la clau d'una cambra prohibida a la seva esposa i, alhora, l'adverteix que no hi entri, tracta de comprovar la seva obediència, la seva fidelitat a les seves ordres. L'home se'n va o dissimula que se'n va, però torna de sobte i descobreix que l'ha traït. Es disposa a castigar-la amb la mort.

Conclusió

Perrault havia d'afegir a la versió del conte un missatge moral: l'advertència a les dones que no es deixin seduir per l'oripell i les riqueses, que no es deixin emportar per la curiositat sexual i, als homes, que no s'enfadin ni tinguin excessiva ràbia en cas que descobreixin la infidelitat de la seva parella.

Malgrat els intents de racionalització –potser podríem dir de banalització– del conte, la versió de Perrault pertany a la categoria dels adversaris sobrenaturals perquè, malgrat l'aparença humana, és equivalent a l'ogre, el gegant, el vampir o el diable. Aquest senyor malvat exerceix un misteri secret, posseeix la clau de l'atzar i simbolitza la tenebra. Parteix a buscar per terres i contrades una jove que l'accepti en matrimoni. I des de l'inici, Perrault ens dona una sèrie d'informacions significatives referides al personatge. Ens diu que és ric, que té abundants propietats, que la seva casa és plena de luxes... Però aviat ens fa a saber que la seva barba és blava i això el converteix en un monstre. És cert que sembla un cavaller galant i gentil, però la blavor de la barba reflecteix la seva ànima, estranya i fosca.

Un mes després del casament, Barbablava fa a saber a la seva dona que haurà d'emprendre un viatge. Aquest torna a esser un motiu propi del conte meravellós. Sabem, no obstant, que es tracta d'un fals viatge, d'un engany. No se'n va de viatge, com fan els herois de les rondalles, sinó que utilitza el viatge com a excusa per desaparèixer durant un temps breu i posar a prova la seva dona.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2* (2015/2)

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspectes en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragón

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

Sota l'estímul de la prohibició, la dona obre la porta de la cambra. Allà troba els cadàvers de les anteriors esposes. Espantada, li cau la clau a terra i es taca de sang. Aquesta clau marcada per la sang serà la prova de la seva culpa. Un objecte màgic, l'únic que trobam en la versió de Perrault, que revelarà que ha traït l'ordre. La jove heroïna haurà de morir. La sentència és rigorosa i tot es prepara perquè ocupi el lloc que li correspon a la cambra prohibida. Justament, la seva germana és allà, al castell. No li explica res del que passa i es limita a preguntar-li si veu algú a l'horitzó. Ambdues parlen com si cada una estàs sola, com si l'altra no existís. Arriben els germans i salven l'heroïna de la mort.

Tota la trama s'articula entorn de la prova: l'engany del viatge, la prohibició explícita d'obrir la porta de la cambra alhora que li dona la clau, el retorn sobtat, la inflexibilitat amb què escolta les súpliques. La història es tanca amb dues sentències moralitzants: de primer, exemplifica quines són les conseqüències d'una curiositat excessiva.

En segon lloc, ironitza sobre les dones modernes, però també diu que es tracta d'una història dels temps passats, inversemblant, que no cal prendre's seriosament. Es tracta d'un intent de trivialització del tema. Un intent no reeixit perquè, malgrat les aportacions personals de Perrault, el relat manté la duresa, l'advertiment i la brutalitat provinents de les versions orals que Perrault havia sentit explicar.

***

Obres

AARNE, Antti, Stith THOMPSON i Hans-Jörg UTHER, *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 2004.

ALESSANDRI, Maria Rita. *Manuale del fantastico*. Florència: La Nuova Italia, 1992.

APOSTOLIDÈS, Jean-Marie. "Des choses cachées dans le chateau de Barbe-Bleue". *Wunder & Märchen*, desembre de 1991. University of Colorado Boulder. College of Arts and Sciences.

CALMET, Dom. "Commentaire théologique de Dom Calmet sur Barbe-Bleue". *Wunder & Märchen*, desembre de 1991. University of Colorado Boulder. College of Arts and Sciences.

DELARUE, Paul. *Le conte populaire français. Catalogue raisonné des versions de France à des pays de langue française*. París: Maisonneuve et Larose, 1957.

JUNG, Carl G. *El hombre y sus símbolos*. Barcelona: Biblioteca Universal Contemporánea, 1997.

Antonio CORTIJO & Vicent MARTINES (orgs.). *Mirabilia / MedTrans 2 (2015/2)*

New Approaches in the Research on the Crown of Aragon

Nous aspects en la investigació sobre la Corona d'Aragó

Novos aspectos nas investigações sobre a Coroa de Aragão

Jul-Dec 2015/ISSN 1676-5818

- MOUREY, Lilyane. *Introduction aux contes de Grimm et de Perrault*. Paris: Les Lettres modernes, 1978.
- PERRAULT, Charles. *Contes. Textes établis et présentés par Marc Soriano*. Paris: Flammarion, 1989.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep. *El comte Arnau. La formació d'un mite*. Sant Vicenç de Castellet: Farrell, 2003.
- ROQUES, Marie-Hélène. *Contes Perrault*. Paris: Bertrand-Lacoste, 1992.
- ROUSSEAU, René-Lucien. *La otra cara de los cuentos*. Girona: Tikal, 1994.
- SAINTYVES, Pierre. *Les contes de Perrault et les récits parallèles*. Paris: Robert Laffont, 1987.
- SIMONSEN, Michèle. *Perrault. Contes*. Paris: Presses Universitaires de France, 1992.
- SORIANO, Marc. *Les contes de Perrault culture savante et traditions populaires*. Paris: Gallimard, 1977.
- THOMPSON, Stith. *El cuento folklórico*. Caracas: Universidad central de Venezuela, 1972.
- VALRIU, Caterina i Tomàs VIBOT. *El Comte Mal: entre la història i la llegenda*. Pollença: El Gall, edit., 2013.
- VELAY-VALLANTIN, Catherine. *L'histoire des contes*. Paris: Fayard, 1992.